ČASOPIS PRO MODERNÍ FILOLOGII 99, 2017, Č. 1, S. 7–28

Binominální slovní spojení v Míšeňské právní knize a jejím českém překladu

Příspěvek k historické frazeologii[1]

Libuše Spáčilová (Olomouc)

BINOMINAL PHRASES IN THE MEISSEN LAW BOOK AND ITS CZECH TRANSLATION: ISSUES OF HISTORICAL PHRASEOLOGY

The study deals with topical tasks of historical phraseology. Using a specific historical source (the Meissen Law Book written in the 14th century in German), the paper reports the results of an analysis of binominal phrases and of their equivalents in a Czech translation from the 15th century. The article also comments on the variability exhibited by binominals in the two languages, as well as on the formal structure of such important lexical means for legal documents. The conclusions also point to possible analyses of other types of phrasemes in both sources.

KEYWORDS

historical phraseology, phraseme, binominal phraseme, Meissen Law Book, semantic transformation

KLÍČOVÁ SLOVA

historická frazeologie, frazém, binominální frazém, Míšeňská právní kniha, sémantická transformace

1. ÚVOD — PŘEDMĚT ZKOUMÁNÍ HISTORICKÉ FRAZEOLOGIE

Historická frazeologie, jež se zabývá studiem frazémů[2] z diachronního pohledu, je v současné době pro mnohé evropské jazyky stále ještě nedostatečně zpracovaná (srov. Stěpanova, 2004, s. 9). K důležitým příspěvkům podněcujícím její rozvoj patří studie zveřejněné v devadesátých letech 20. století a v prvním desetiletí tohoto století, jež přinesly zajímavé výsledky diachronního výzkumu německých frazémů v historických textech;[3] objevila se také diachronní pojednání o frazémech v jazyce

1 Příspěvek vznikl v rámci projektu IGA_FF_2016_020 řešeného členy lingvistické sekce Katedry germanistiky a doktorandy v oboru Německý jazyk a finančně podporovaného Filozofickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci.

2 V této studii byl použit pro ustálené a reprodukovatelné spojení slov jednotný termín frazém (srov. Jesko, 2006, s. 14), i když v české frazeologii platí, že při formální analýze kombinatorického útvaru se obecně mluví spíše o frazému, při analýze sémantické spíše o idiomu (srov. Karlík — Nekula — Pleskalová, 2002, s. 139 nn.). Termín frazeologismus, který např. v německé frazeologii používal Wolfgang Fleischer (1997, s. 29), se ve studii neobjevuje.

3 Namátkou je možno uvést několik titulů, např. Ruth Schmidt-Wiegand se zaměřila na frazémy v oblasti německých historických právních dokumentů od 70. let minulého století (např. Schmidt-Wiegand, 1977; 1984; 2002; podrobná bibliografie této autorky k tématu historické frazeologie v oblasti německého středověkého práva viz Schmidt-Wiegand,

 © FILOZOFICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

OPEN ACCESS

ruském a v jazyce slovenském (více informací viz Stěpanova, 2004, s. 9). Podstatným impulsem pro rozvíjení výzkumu tohoto charakteru především v německé jazykové oblasti bylo vymezení nejdůležitějších úkolů historické frazeologie, jejích metodologických otázek, jakož i pojednání z pera Haralda Burgera[4] a Angeliky Linke (1998) o procesu vzniku a vývoji frazémů v němčině. Zájem badatelů o německou historickou frazeologii nepochybně podnítily dva slovníky vydané v prvním desetiletí 21. století, kdy Ruth Schmidt-Wiegand sestavila slovník frazémů vyskytujících se v nejstarších německých právních dokumentech (Schmidt-Wiegand, 2002) a Friedrich Jesko publikoval středohornoněmecký frazeologický slovník (Jesko, 2006).

Z hlediska metodologického historická frazeologie na rozdíl od frazeologie současného jazyka přináší některé problémy (Burger — Linke, 1998, s. 743 nn.), neboť frazémy ve starších vývojových etapách jazyka nemusí vždy splňovat většinu kritérií požadovaných pro frazémy v současném jazyce, z nichž kritérii nejdůležitějšími jsou víceslovnost, ustálenost či stabilita, reprodukovatelnost, sémantická celistvost a částečná nebo úplná sémantická transformace, tedy idiomaticita. Zatímco víceslovnost je i z diachronního pohledu pro identifikaci frazémů obligátním kritériem, nelze s ustáleností u frazémů ve starších vývojových fázích jazyka na rozdíl od frazémů v současném jazyce vždy počítat. V historických pramenech se zpravidla setkáváme s řadou variant a badateli výzkum značně ztěžuje jeho nedostatečná kompetence, pro niž není často schopen posoudit, zda lze některá slovní spojení považovat v tehdejší době za ustálená či nikoli. Ve starší vývojové fázi jak němčiny, tak i češtiny se v pramenech setkáváme s řadou dokladů, které ukazují postupnou cestu k frazémům, a to nejprve v rovině sémantické, později i v rovině formální. Struktura frazémů připomínala zpočátku spíše volná, tzv. akcidenční slovní spojení, postupně u nich docházelo v rovině morfosyntaktické i lexikální k redukci variant a tím také k ustálení formy. Postupně se i jejich význam přestával rovnat prostému souhrnu významů jednotlivých složek a stal se posléze u mnoha frazémů sémanticky nečlenitelným celkem (srov. Michálek, 1969, s. 319–320), což je jedním ze základních systémových kritérií pro analýzu frazémů současných.

Za kritérium poznatelnosti frazémů v historických textech považuje Burger frekvenci výskytu a dokonce v ní vidí nejnutnější podmínku pro identifikaci (Burger, 1977,

2002, 396 nn.), Gerhard Bauer analyzoval dvoučlenné frazémy u Johannese Geilera z Kaysersbergu žijícího v letech 1445–1510 (Bauer, 1991), Jarmo Korhonen se zabýval slovesnými frazémy v novinách z počátku 17. století (Korhonen, 1998), Haider Horst Munske se zamýšlel nad otázkou, jak frazeologismy vznikají (Munske, 1993), Libuše Spáčilová si všímala německých frazémů v olomouckém kodexu Václava z Jihlavy z let 1430–1497 (Spáčilová, 2003) a podrobně se věnovala výskytu frazémů ve vybraných druzích textu — v testamentech a manželských smlouvách — v olomouckých knihách testamentů (Spáčilová, 1997) a ve zmíněném olomouckém kodexu (Spáčilová, 2004). K výzkumu přispěli také mladí germanisté působící v Německu, např. Natalia Filatkina (2009), Monika Hanauska (2009) a Johannes Gottwald (2009).

4 Burger zveřejnil pojednání o problémech historické frazeologie již v roce 1977 (Burger, 1977). Ještě starší je publikace Reguly Matzinger-Pfister o párových frazémech ve středověkém německém jazyce listin (Matzinger-Pfister, 1972) nebo např. studie Dilcherova (1961).

OPEN ACCESS

s. 5; Burger — Buhofer — Sialm, 1982, s. 355). Za pomocné, tj. doplňkové, toto kritérium považoval Emanuel Michálek, který připojil i zdůraznění, že frekvence ještě nemusí zaručovat zařazení mezi ustálená spojení (Michálek, 1965, s. 323). Zůstává však skutečností, že při analýze historického textu je pro badatele toto kritérium velmi důležité. Při zkoumání některých historických pramenů, ať už sepsaných jednotlivcem či institucí, hrozí i další nebezpečí — nalezená a frekventovaná pevná spojení mohou patřit pouze k idiolektu některého jednotlivce, třeba písaře nebo diktátora, či k úzu instituce, a proto by bylo zapotřebí využívat před vyslovením definitivních závěrů také výsledky výzkumů jiných badatelů v oblasti historické frazeologie daného jazyka (srov. Spáčilová, 2003, s. 49).

Problematické je i další kritérium poznatelnosti frazémů, jímž je sémantická transformace, kterou komponenty frazému prodělávaly či prodělaly. Ač je v odborné literatuře prezentován názor, že např. plně idiomatizovaná spojení binominálního typu se v němčině vyskytovala až v novohornoněmeckém období (srov. podrobný úvod v Jesko, 2006, s. 36), lze např. ve starších právních dokumentech najít řadu těchto slovních spojení, která vykazovala již tehdy částečnou idiomaticitu.

Z metodologického hlediska je třeba při výzkumu frazémů z diachronního aspektu zmínit také možnosti práce s historickým pramenem a jeho soudobým překladem, kdy je možné v každém z textů vybrat na základě stanovených kritérií frazémy a ty pak podrobit srovnání (blíže srov. Burger — Linke, 1998, s. 744 nn.). Při vzájemné konfrontaci obou textů se mohou objevit různé ekvivalenty, kdy se v textu ve výchozím jazyce nachází frazém, v překladu se vyskytuje jeho ekvivalent — buď frazém, jednoslovný lexém či doslovný překlad původního frazému. Ve výchozím textu se však mohou objevit, byť jde spíše o vzácné případy, též jednoslovná pojmenování, zatímco v překladu překladatel použil frazém. Vzhledem k faktu, že se čeština a němčina vyvíjely ve středoevropském areálu vedle sebe, se nabízí tato možnost sledovat v obou jazycích vzájemné ovlivňování frazémů, především pak vliv němčiny na češtinu, neboť např. řada středověkých německých právních dokumentů byla běžně používána i v našich zemích. Badatelé by mohli při pátrání po českých protějšcích s úspěchem použít diachronní lexikografické pomůcky vytvořené v německém jazyce (Schmidt-Wiegand, 2002; Jesko, 2006).

Po sestavení korpusu ustálených či částečně ustálených slovních spojení excerpovaných z historického textu je často dalším krokem při jejich analýze pátrání po etymologii, při němž jde o „zprůhlednění" tehdejšího významu slovního spojení. Kromě etymologie musí badatel často zkoumat i mimojazykové skutečnosti vzniku frazému. Frazémy totiž většinou souvisely se situacemi, které dnes již nenastávají, a jsou proto bez znalosti takových historických souvislostí nesrozumitelné. Jako doklad lze uvést dodnes používaný frazém *mít [u někoho] vroubek*, jehož původním významem bylo ‚mít dluh', poněvadž v minulosti se při nákupu na dluh dělaly vruby, tedy zářezy na dřevěné hůlce, tzv. vrubovce či rabuši; později došlo k sémantické transformaci a frazém se používá dodnes ve významu ‚provést nějakou nepravost, provinit se'; stejně tak je tomu i u německého protějšku *etwas auf dem Kerbholz haben*; původ i významová transformace jsou v tomto případě v obou jazycích stejné. Podobných dokladů se dá dnes najít jak v němčině, tak i v češtině více.

OPEN ACCESS

2. MÍŠEŇSKÁ PRÁVNÍ KNIHA — ZDROJ USTÁLENÝCH SLOVNÍCH SPOJENÍ

Tato studie přináší dílčí výsledky výzkumu, při němž byla vybrána a srovnávána slovní spojení v německy psané Míšeňské právní knize, jedné z nejrozšířenějších a nejvýznamnějších městských právních knih 14. století. Toto psané právo vycházelo ze Saského zrcadla[5] a k jeho sepsání vedly nepochybně složité poměry života ve městech, v nichž se vedle ustanovení městské rady, příp. privilegií pána města, užívalo nepsané zvykové právo. Potřeba psaného práva byla proto stále naléhavější nejen v německých městech, ale především v oblastech osídlených nově příchozími německými kolonisty na východ od německých hranic, kteří si toto své právo přinesli s sebou.

Poměrně krátce po svém vzniku mezi léty 1357–1387 se začal tento právní dokument šířit do měst v Markrabství míšeňském a ve středním a východním Německu, na konci 14. a v průběhu 15. století si našel cestu do řady měst ve Slezsku, severní části Čech a Moravy, kde se stal základní právní knihou, jíž se řídil každodenní městský život. Vezmeme-li v úvahu, že např. v Olomouci byl pravděpodobně v posledním desítiletí 14. stol. používán rukopis z roku 1390 a nepochybně rukopis z roku 1403, svědčí to o velmi těsném právním kontaktu německých a českých zemí.

U dřívějších zpracovatelů soupisů německých právních knih budil pozornost značný počet překladů Míšeňské právní knihy do češtiny. V současné době je evidováno celkem 19 českých rukopisů (Oppitz, 1992, passim), z nichž nejstarší vznikl před rokem 1428 a nejmladší byl datován rokem 1516. České překlady se začaly objevovat poté, co v řadě měst v Čechách — na rozdíl od Moravy — se v průběhu husitského hnutí čeština stala jednacím jazykem v městských radách a německá verze Míšeňské právní knihy z tohoto důvodu již byla nesrozumitelná.

3. BINOMINÁLNÍ SLOVNÍ SPOJENÍ V MÍŠEŇSKÉ PRÁVNÍ KNIZE

V německy psaných právních textech středo- a raně novohornoněmeckého období se vyskytují dvou- a víceslovná spojení, která tvořila důležité lexikální prostředky především v této tematické oblasti, neboť prostřednictvím sumarizace identických či podobných označení mohlo být dosaženo srozumitelné a námitky nevzbuzující právní formulace (srov. Hartweg — Wegera, 1989, s. 163). Rovněž Míšeňská právní kniha (dále jen MPK) taková slovní spojení, jež jsou četná ve svém výskytu (zmíněné kritérium frekvence srov. Burger, 1977, s. 5), obsahuje. K vlastnostem některých takových spojení patří jejich částečná idiomaticita. Nabízí se otázka, zda se taková či podobná slovní spojení vyskytují i v českém překladu MPK. Ze zmíněných 19 dochovaných českých překladů, které nejsou co do použitých jazykových prostředků naprosto totožné, byl pro výzkum vybrán tzv. parlamentní rukopis dnes uložený v knihovně Parlamentu České republiky (rkp. P), jenž sloužil spolu s dal-

5 Právní kniha Saské zrcadlo, jejímž autorem byl Eike von Repgow, vznikla mezi léty 1220–1235 a je považována spolu s mühlhausenskou právní knihou za nejstarší německé právní dokumenty tohoto typu.

OPEN ACCESS

šími třemi rukopisy MPK v minulosti jako důležitá právní pomůcka městské radě v Litoměřicích.

Pozornost se při výzkumu soustředila na srovnání dvouslovných spojení v německy psaném rukopisu (rkp. B) pravděpodobně ze 70. nebo 80 let 14. století[6] a v rukopisu téhož právního dokumentu, který byl v letech 1469–1470 přeložen do staré češtiny (rkp. P). Frazémy nalezené v obou manuskriptech byly podrobeny vzájemnému srovnání, na jehož základě bude provedena následující klasifikace.

3.1. BINOMINÁLNÍ FRAZÉMY[7]

Binominální, tedy dvoučlenná slovní spojení sestávající ze dvou stejných slovních druhů byla v jazyce německých právních textů již od starohornoněmeckého období velmi oblíbená; jejich původ je třeba hledat ve starých magických a mýtických představách (Dilcher, 1961, s. 67). Používání takových spojení v odborném jazyce bylo záležitostí pragmatickou, neboť tyto lexikální prostředky přispívaly k dosažení porozumění sděleného (srov. Besch, 1964, s. 203) a zaručovaly jednoznačné informace o dané situaci. Podle Reguly Matzinger-Pfister se v jazyce německého středověkého práva setkávaly latinské a germánské prvky — antická rétorika byla vzorem a v důsledku toho se stalo oblíbeným hromadění synonym. Rytmus řeči, opakování slov, často také aliterace a rým — to byly podle této lingvistky magické prvky ve dvoučlenných spojeních (srov. Matzinger-Pfister, 1972, s. 25). Ač byl v aktuální historiografické literatuře, jak již bylo uvedeno, prezentován názor, že plně idiomatická binominální spojení se vyskytují až v nové horní němčině, lze i ve starších právních textech včetně MPK najít řadu dvoučlenných spojení tohoto typu, z nichž mnohá již tehdy vykazovala částečnou idiomaticitu. Právě na ty a na jejich protějšky v českém překladu se soustředí následující rozbor.

Vzhledem k tomu, že komponenty těchto spojení jsou v MPK tvořeny především substantivy, adjektivy nebo adverbii, budou doklady pro přiblížení zmíněného typu frazémů vybrány především z těchto slovních druhů.

Zajímavými ukázkami se substantivy jsou tzv. somatické frazémy, jejichž komponenty obsahují pojmenování částí lidského těla. V dnešní němčině, jakož i češtině, zůstaly některé binominály se somatismy, byť sporadicky, zachovány, např. v češtině *samá ruka samá noha*, v němčině *Hand in Hand*. V minulosti se v jazyce práva vyskytovalo takových frazémů více, např. německý frazém *zu haut und zu har* a jeho staročeský ekvivalent *ku kóži a ku vlasóm* mají původ ve středověkém označení tělesného trestu, původně spočívajícího ve ztrátě vlasů ostříháním a ve vypálení cejchu. Tento trest byl klasifikován jako trest mírný a byl praktikován např. u těhotných žen, které se nějakým způsobem provinily. V MPK se toto spojení objevuje ve významu tělesného trestu obecně, aniž by se nutně muselo jednat o provedení právě těchto dvou úkonů. Jde tedy o částečnou sémantickou transformaci:

6 Tento rukopis byl vydán v roce 2010 formou edice (viz Prameny a literatura v závěrečné části této studie).

7 V německé frazeologii se pro tento jev používá pojem „Paarformeln"; František Čermák (2007, s. 414) použil označení „binominál".

OPEN ACCESS

[70vb] *Man sal das richten noch valsscheś recht* ***czu hawt vnd czu hare***; [392v] *Má toho popraveno býti po falšě právu* ***ku kóži a k vlasóm***.

[71va] *Welch man seyn tuch czu korcz macht Adir dor aws sneydet eyn stucke, do mete her das tuch vorkurczt, vmb das aws sneyden, den richtet man* ***czu hawt vnd czu hor***. [392v] *Který člověk své sukno krátko udělá aneb z něho uřeže kus, jímž to on sukno ukrátí, pro to vyřezánie má popraveno býti* ***ku kóži a k vlasóm***.

Toto slovní spojení nemá původ v němčině, nýbrž v latinské formě *pro pelle et capillis*, jež se objevila ve 12. století (srov. Köbler, 2005, s. 299). Pátráme-li po stabilitě tohoto spojení, pak je možno konstatovat, že se v německé verzi MPK vyskytuje celkem 13krát s předložkou *zu*, z toho ve 12 případech je uvedeno se slovesem *richten*, v české verzi bylo použito sloveso *popraviti*, obě slovesa znamenají ‚napravit, zlepšit, učinit po právu', především však ‚potrestat'; pouze v jednom zápisu se vyskytuje sloveso *gehen/jít*. V českém překladu bylo v odpovídajících pasážích nalezeno 12 dokladů českého ekvivalentu *ku kóži a ku vlasóm*. Frazém byl tedy poměrně ustálený, k vytvoření variant došlo v německém textu dvakrát, v českém textu jednou, a to v důsledku změny předložky: *mit hawt vnd mit hore* [74va][8] — *s kóží a vlasy* [395r][9]; u spojení *vor hawt vnd hore* [80va] chyběl v českém textu ekvivalent (401v). Variace týkající se změny pořadí nebyla nalezena. Náhodný pohled do jiného litoměřického rukopisu MPK s českým překladem vedl k zjištění, že vedle *ku kóži a k vlasóm* existovala tehdy také varianta *k nosu a vlasóm* [L1, 37ra], která odkazuje na variantu, v níž zřejmě bylo vypálení cejchu nahrazeno uříznutím nosu.

Dalším somatickým frazémem z oblasti práva byl frazém *mit fingern und mit zungen*, který označuje dvě součásti ceremoniálu spojeného s přísahou, jenž spočíval v položení prstů na feruli neboli „rychtářské právo", tedy na symbol soudní moci a důstojnosti, a v následující ústně pronesené přísaze. Frazém se v německém textu i v českém textu MPK vyskytuje dvakrát ve stejné podobě:

[53ra] *Synt dem male, das N. aws der voruestenung sich geczogen hat mit rechte adir mit besserunge, wý das ist vnd ist aws der voruestenung komen* ***mit výnger vnd mit czungen***; [366v] *Poněvadž se jest N. s právem aneb s peserunkem, kterakž to jest zaforfestovánie, vytáhl* ***s prsty a jazyky***;

[54ra] *Welcher voruestent man sich mit dem cleger entricht vnd dy weyle yn das gerichte aws der vestenung nicht geslagen hat* ***mit vynger vnd mit czungen***; [368r] *Který zaforfestovaný muž sě s tiem žalobníkem sjedná a dokavadž jeho ta rychta z toho zaforfestovánie nevypustila jest* ***s prsty a s jazyky***.

Dvě varianty tohoto frazému spočívají v rozšíření počtu komponent, kdy jeden frazém v německé verzi MPK sestává ze tří částí, v českém překladu však sáhl překla-

8 Ukázky s touto a podobnou foliací byly vybrány, pokud není uvedeno jinak (viz rkp. L1), z edice německé verze MPK (rkp. B). V ukázkách z historického pramene je uvedena foliace v hranaté závorce, pokud je v textu odkazováno na citovaná místa v pramenu bez ukázky, je foliace v okrouhlé závorce. Totéž platí i pro citaci z českého překladu (rkp. P).

9 Ukázky s touto a podobnou foliací pocházejí ze staročeského překladu MPK (rkp. P).

OPEN ACCESS

datel po zřejmě již vžité a jemu známé dvoučlenné formě (364v), jednou byly v německém frazému uvedeny ještě další symboly při přísaze používané, což nebylo do češtiny zcela adekvátním způsobem přeloženo, nebo komponent *prsty* chybí (320v):

[51va] *So teýl man* ***mit výnger vnd mit czungen adir geczewẘgen***; [364v] *Tehda má jemu děleno býti* ***s prsty a s jazyky***;
[18ra] *vnd off lest adir sich vor czeýet* ***mit výnger vnd mit czungen, mit hantschuen, mit kogeln ader mit hůte***; [320v] *a pustí aneb se odřekne a* ***jazykem se znamením rukavice, kukly aneb klobúka***.

Všechny tři výrazy — rukavice, klobouk a zřejmě také kukla — představovaly ve starším německém právu patrně důležité právní symboly (blíže Köbler, 2005, s. 293 a 324). Podobně hraje symbol klobouku nebo rukavice roli i v dalším frazému, který je v obou jazycích značně pozměněn: v německé verzi chybí komponent *zunge*, v českém překladu byl nahrazen symbol přísahy — *prsty* — obecnějším označením *svým znamením* a symbol *rukavice* byl vynechán úplně. Kromě toho slovní spojení v češtině již nemá charakter binominálu, neboť se jednotlivé komponenty nenacházejí bezprostředně vedle sebe:

[13va] *vnd sal das eygen dem offlassen mit den* ***vyngern*** *vnd* ***mit orkůnde***[10] ***eines hutes oder hantschuches***;
[315r] *aby on to* ***se svým znamením*** *pustil a vždy* ***se svědomým koblúkem*** *přijme on to držení aneb s jinú věcí.*

Frazém *mit finger und mit zungen* má v MPK i lexikální variantu, v níž je komponent *zunge* nahrazen v tomto kontextu synonymním výrazem *mund*:

[13va] *vnd hat ym das off gelassen* ***mit munt vnd mit vyngere***; [315r] *a jemu to pustil* ***ústy i prsty***.

Dalším somatickým frazémem složeným ze substantiv je spojení *mit leib vnd mit sele* ve významu ‚zcela, úplně'.[11] V německém textu je formální stránka v obou vyskytujících se slovních spojeních jednotná, v českém textu je v jednom případě přehozeno pořadí komponentů (397v), což je zřejmě dáno tím, že se v tomto případě nejedná o sémantickou transformaci, nýbrž o doslovný význam tohoto slovního spojení:

[42vb] *Vnd ab ich vnrecht swere das mich der got schende vnd mich der tewfel velle vnd weg fure* ***mit leybe und mit selen*** *nu vnd ymmermer.* [352v] *A jestliže ty nepravě přísaháš, aby tě bóh hanobil a ďáblu dal* ***s tělem i s duší*** *nynie i věky věkoma.*

10 Středohornoněmecký výraz *urkunde* je zde použit ve významu ‚svědectví', srov. http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=BMZ&lemid=BK00565 [29.01.2017].

11 Dnes se v němčině tento frazém vyskytuje v podobě *mit Leib und Seele* ve dvou významech, a to ‚zcela, úplně' a ‚s nadšením' (DRSR, 1992, s. 446), stejně tak se používá v češtině v podobě *tělem a duší*, František Čermák uvádí opačné pořadí (Čermák, 2007, s. 422).

OPEN ACCESS

[77ra] *Der Suntag was der erste tag vnd wirt der leczte tag, als wir off stehen vom tode vnd sullen varen czu gnaden* ***mit leybe vnd mit sele,*** *dye das wyder got vordynet haben*; [397v] *Neděle byla prvý den a bude také poslední den, jakož my nahoru vstanem z mrtvých a mámy táhnúti ku milosti* ***s duší i s tělem****, kteryžť toho proti bohu zaslúžilí sú*.

Další doklad spojení substantiv, tentokrát představující jednotky času — jde o frazém *jar und tag* — má původní podobu v latině ve slovním spojení *annus et dies*. Po sémantické stránce se jedná o časové určení nejasného původu, které se poprvé objevilo již v písemnostech z let 769–775. Ve 14. století byla touto formulí v právních záležitostech určena lhůta vymezená dobou jednoho roku, šesti týdnů a tří dnů (srov. Köbler, 2005, s. 351; Jesko, 2006, s. 234). V německém textu MPK se spojení vyskytuje 29krát, a to pouze v této jedné jediné podobě a stejně je tomu i v českém překladu:

[79va] *ledig lassen adir behalden* ***Jar vnd tag****, als recht ist*; [400r] *prázna nechati aneb držeti* ***rok a den***;
[14ra] *vnd halden* ***jar vnd tag*** *vnder ým*; [316r] *a to chovati* ***rok a den****.*
[14va] ***Jar vnd tag*** *ist eyn Jar vnd sechs wochen vnd drey tage*. [316v] ***Rok a den*** *jest a slove jedno léto, šest neděl a tři dni.*

Ze stejné sémantické oblasti představující jednotky času pocházejí i komponenty dalšího frazému — *bei tag und bei nacht* — ve významu ‚v každé době, neustále‘,[12] který se v MPK vyskytuje čtyřikrát.

[31va] ***Beý nacht vnd bey tage*** *sal her nýmande vor gebyten an orlaub des gerichtes Ane wo geste weren adir Burger*; [339r] ***Za dne a v noci*** *nemá nižádného připověděti kromě kdež hostě by byli a měštěné*;
[74rb] *Vnd ab se ichte dirvaren* ***bey tage adir bey nachte****, das schedelich were, das sullen se dem Rate offenbaren vnd melden*. [396v] *A jestliže oni co zvědie* ***ve dne i v noci****, ješto by to škodné bylo, to mají oni té radě pronésti*.

V dalších dvou dokladech tohoto frazému se jak v německém tak i v českém textu objevují variace — v německém textu byly předložky nahrazeny prostým genitivem, jednou byl doplněn záporný pendant *noch*, jednou spojka *ader*; v českém textu se místo předložky *za (dne)* objevuje dvakrát předložka *ve (dne)*, v jednom případě jsou substantiva uvedena v prostém 7. pádě:

[26ra] *das nýmant dem andern* ***tages noch nachtes*** *in seyn haws lawffen sal*; [332r] *že žádný druhému* ***ve dne ani v noci*** *do jeho domu běžeti.*
[26rb] *vnd mit vnrechter gewalt vnuorclaýt vor dem gerichte* ***tages ader nachtes***; [332r] *a bez právní moci nežaloval před jeho rychtářem* ***dnem ani nocí****.*

12 V dnešní němčině se používá tento frazém bez předložky — *Tag und Nacht* — ve významu ‚v každé době, neustále‘ (DRSR, 1992, s. 710); v češtině je ve frazému dodnes předložka zachována — *ve dne v noci* (Čermák, 2007, s. 422).

OPEN ACCESS

Některé frazémy byly v německém textu MPK rozšířeny o nové komponenty, takže již nepatřily mezi binominály, byť jako takové jsou známy z jiných právních textů. Dokladem je spojení *zu wegen und zu stegen* ve významu ‚všechny cesty, celá oblast‘;[13] frazém je několikrát doložen např. v olomouckém kodexu Václava z Jihlavy ze 14. století, a to osmkrát v tomto pořadí (*czu wegen vnd stegen*, KVJ, 193ra) a dvakrát v pořadí opačném (*zu stegen vnd zu wegen*, 174ra, 174vb). V obou textech MPK — jak v německé, tak i české verzi — má frazém tři komponenty, řečeno terminologií antické rétoriky, není to již binominál, tedy hendiadyoin, nýbrž trinominál, tedy hendiatris:

[3va] *se mogen wol sele gerete machen mit erem gute* ***czu kýrchen czu wegen, czu stegen***; [302v] *tehda mohú dobře zádušie dělati s svým zbožím* ***ku kostelóm i ku cestám, k lavičkám***.

V MPK lze najít také binominální frazémy, k nimž v témže dokumentu existují i frazémy synonymní. Frazém *zu rat und tat* ve významu ‚radou i činem‘[14] je v MPK uveden v kladné i záporné variantě s negativním pendantem *noch* pouze před druhým komponentem či v kombinaci *weder — noch*, v češtině se vyskytuje zápor u jmenného tvaru. Ve druhém dokladu českého ekvivalentu — *radu, účinek* — je asyndeton, tedy spojení beze spojky:

[63rb] *vnd* ***rat noch tat*** *daran schuldig seý*; [380v] ***radú i skutkem*** *nevinen jest*;
[49rb] *Welch man eyn notnunft vnd notczoge begeet in wychpylde ad in dorffern in eýme hawse do der wýrt dorczu* ***rat vnd tat*** *hette gegeben*; [361v] *Kterýž muž násilé spáše u vikpildě aneb ve vsi v jednoho muže domu, kdežto tu hospodář tu* ***radu, účinek*** *k tomu učil jest*;

Pro druhý komponent — v německé verzi *tat* — je v české verzi použit buď výraz *skutek* nebo tehdy používané synonymum *účinek*. V jiné verzi českého překladu MPK — v již zmíněném litoměřickém rukopisu (L1) — jsou uvedeny oba synonymní výrazy se spojkou *neb*:

[L1, 70va] *Kterýž muž násilé učiní u vikpildě anebo ve vsi v jednoho člověka domu tu, kdež hospodář* ***radu a účinek neb skutek*** *k tomu učinil jest.*

A právě tento frazém má v MPK významem podobný frazém *mit worten mit werken*.[15] V české verzi je opět použit pro druhý komponent buď ekvivalent *skutek* nebo *účinek*:

13 V současné němčině se rovněž tento frazém vyskytuje bez předložky ve tvaru *Weg und Steg* ve významech ‚všechny cesty‘ nebo ‚celá oblast/krajina‘ (DRSR, 1992, s. 568).

14 Současný německý jazyk zná formu *mit Rat und Tat* ve významech ‚aktivně‘, ‚činorodě‘, ‚radou i činem‘ (DRSR, 1992, s. 568).

15 V současném německém jazyce je obvyklý binominál ve stejném tvaru — *mit Worten und Werken* — ve významu ‚se slovy a činy‘ (DRSR, 1992, s. 818); v češtině je znám binominál *slovem i skutkem* (Čermák, 2007, s. 423).

OPEN ACCESS

[26ra] *das nýmant dem andern tages noch nachtes in seyn haws lawffen sal noch keynen obir last* ***mit worten noch mit werken*** *tun sal*; [332r] *že žádný druhému ve dne ani v noci do jeho domu běžeti nemá ani nižádné nechuti* ***ani slovem ani skutkem*** *v něm učiniti má*;

[51ra] *wenn wer den andern in keyser wychpylde an vertigt* ***mit worten adir mit werken****, hat her czwene vnuorsprochner manne, dy czu seýme gesessen seyn*; [363v-364r] *když ten, kterýž druhého v ciesařském vikpildu uhaněl jest* ***slovy aneb účinkem****, má-li on dva nenaříčená muže, kteráž k tomu vikpildu usedla jsta*;

[53ra] *das yn nymande vmb dy sache anvertige* ***weder mit worten noch mit werken***; [366v] *aby jeho pro tu vinu ižádný nehanobil* ***ani slovy ani skutkem***.

Nejen substantiva, ale i adjektiva, příp. zpodstatnělá adjektiva či adverbia jsou v MPK součástí binominálních frazémů. Ve významu ‚všichni obyvatelé města bez rozdílu' byl používán frazém *arm und reich* (v současné němčině platí jako zastaralý, srov. DRSR, 1992, s. 50; v současné češtině je binominál aktuální, srov. Čermák, 2007, s. 422). V německých textech, v nichž je doložen k roku 1336[16], šlo o vysoce frekventované spojení sestávající z komplementárních antonym, používané běžně v listinách a v aktovém písemném materiálu. V německém i českém textu MPK se vyskytuje v sedmi dokladech, pořadí komponent je v nich vždy stejné. Zatímco v německém textu se objevují zpodstatnělá adjektiva v plurálu, který vykazuje apokopovanou koncovku -e, jen jednou je dvojice psána s majuskulou na začátku slov (*Arm vnd Reich*, 68va), vyskytují se složky frazému v českém překladu převážně v singuláru, jen dvakrát v plurálu, v jednom z těchto dokladů dochází k variaci použitím přivlastňovacího zájmena (*seynen armen vnd reychen bey sten — jeho chudé i bohaté*):

[20ra] *bey seýme vorderen eýde, den her der stat* ***arm vnd reich*** *czu rechte gesworen hat, da spricht her beý*; [323v] *při své prvnie a dřevnie přísaze, kterúž ona městu* ***chudému i bohatému*** *s právem přisáhla jest;*

[68va] *den sullen se benennen vnd* ***arm vnd reych****, dy czu der stat gehoren*; [387v] *a toho má jmenovati,* ***chudému i bohatému****, těm, kteříž tu k tomu městu slušejí*;

[68va] *und sal dorczu laden* ***Arm vnd Reich***; [387v] *a mají k tomu pozvati* ***chudých i bohatých***.

[81rb] *ich [will]alle recht meynem herren dem konýge* ***den seynen armen vnd reychen*** *bey sten* [402v] *po vše časy mému pánu tomuto králi* ***jeho chudé i bohaté*** *chci fedrovati.*

Podobně jednotné použití až na jedinou výjimku vykazuje další frazém s adjektivními / adverbiálními komponentami *rechtlos und ehrlos*. V šesti případech je zachováno jednotné pořadí i výběr odpovídajících českých ekvivalentů, např.

16 Srov. Deutsches Rechtswörterbuch online na adrese http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige?index=lemmata&term=arm [28.01.2017].

OPEN ACCESS

[47va] *Dy sint* ***rechtelos vnd erelos.*** [359r] *A ti sú* ***práva prázni i cti prázni****.*
[68ra] *den sal man an gerichte kundigen* ***rechtlos vnd auch erelos***; [386v] *ten má před právem zvěstován býti* ***práva prázden i cti prázden****.*
[71vb] *Vnd wirt* ***recht los vnd erelos*** *vnd dy war sal man bůrnen.* [392v] *A ten bude* ***práva prázden i cti prázden*** *a to zbožie má spáleno býti.*

Jediná výjimka spočívá v použití negativního pendantu *noch* v německém textu a spojky *ani* v českém textu a ve výměně pořadí obou komponentů, a to jak v německém, tak i českém textu:

[67vb] *dorumbe wirt her nicht* ***erelos noch rechtlos***; [386v] *proto nebude on nic* ***cti prázden ani práva prázden****.*

V současné němčině je obvyklý frazém *mehr oder minder/weniger* ‚téměř bez výjimky, zhruba' (srov. DRSR, 1992, s. 483). Ve srovnání s dnešní podobou frazému je pořadí komponent v německé verzi MPK a rovněž v jejím českém překladu naprosto opačné:

[26vb] *Mýttet eyner eýn haws czu czynse aýn Jar* ***mynner adir mer****, den czýns sal her geben czu rechten czynstagen*; [333r] *Najme-li jeden duom* ***méně aneb viece****, tu činži má dáti na pravý činežní den*;
[69vb] *ab das getreyde* ***mynner adir mer*** *gilt*; [389r] *jestliže to obilé platí* ***méně aneb viece***;
[70ra] *Wo drey mőlen* ***mynner adir mer*** *an eynem mőlgraben legen*; [389v] *Tu, kdežto tři mlýnové* ***méně aneb viece*** *na jednom mlýnském přiekopě*;
[72rb] *Semýssche hosen mus man adir mag man wol vorkawffen bey dem halben twsent, Sunder gewant hosen vorkawfft eyn man wol, wy her mag* ***mynner adir mer***.[393v] *Zámišové nohavice móž jeden dobře prodávati po puol tuzinu, kromě súkenné nohavice prodá jeden dobře jakž móž* ***méně aneb viece****.*

U některých binominálních slovních spojení v německé verzi MPK se objevily variace týkající se použitých synonymních komponent, např. se v tomto právním dokumentu vyskytuje binominální spojení *frei vnd ledig*, které je obvyklé i v současné němčině (srov. DRSR, 1992, s. 444); frazém vykazuje i dnes lexikální varianty v dnešním obvyklém pořadí *frei/los und ledig*. V textu je binominál dvakrát v tomto a jednou v opačném pořadí; varianta *ledig vnd los* se v této podobě objevuje jedenkrát; jednou byla nalezena variace se spojkou *adir* — *ledig adir los* — a jednou s negativním pendantem před druhým komponentem — *ledig noch los*:

[62rb] *ab se* ***ledig vnd vrey*** *wolden seýn* […] *So muste aller mennyclich* ***vrey vnd ledig*** *seyn, her wolle adir en wolle*; [379r] *Jestli* ***prázni a svobodni*** *chtěli býti* […] *tak musil každý obecně* ***svoboden býti a prázden****, leč chtie aneb nechtie*;
[41ra] *vnd sey von ýenem* ***ledig vnd los***; [350r] *a buď od onoho* ***prázden a prost***;
[3ra] *als dyse vorgeschriben, dy* ***ledig vnd vreý*** *sich czu sammen mýschen*; [302r] *jakož ti napřed psaní, jenž* ***prázně a kurevsky*** *se v hromadu směšie.*

OPEN ACCESS

Adjektiva *prostý* a *prázdný* měla ve staré češtině význam ‚volný, svobodný, zbavený čeho', proto tehdejší české ekvivalenty odpovídaly německým výrazům *ledig*, *frei* a *los*. Poslední z dokladů představuje český ekvivalent s modifikací ve formě adverbia *kurevsky*, což bylo použito v souladu s kontextem ve významu ‚mimomanželsky'.[17] Také frazém *getreulich und redlich* se podobně jako frazém předchozí vyskytuje v lexikálních variantách. Oba komponenty jsou synonyma ve významu ‚věrný', výraz *redlich* znamená také ‚řádný', v českém překladu je použit asyndeton:

[31rb] *vnd alle meyn gewerb* ***getrewlich vnd redelich*** *wil halden*; [339r] *a chci své všechny skutky* ***věrně řádně*** *držeti.*

Vedle dvou nálezů s těmito výrazy se v německé verzi nacházejí také dva doklady, v nichž je adverbium *redelich* nahrazeno adverbiem *erlich/erleich* v dnešním významu, tedy ‚čestně'.[18]

[31va] *vmb alle sachen aller leuten* ***getrewlich vnd erlich*** *besorgen wil an alle argelist*;
[339r] *a všechny pře svých lidí* ***věrně a čestně*** *pečovati chci beze vše zlé lsti.*

Mezi českými ekvivalenty se u binominálních spojení v překladu MPK občas objevily nesrovnalosti či neobratnosti. Jako příklad mohou posloužit dvě varianty dodnes aktuálního frazému s adverbiálními komponenty *gang und gäbe* ve významu ‚obvyklý' (DRSR, 1992, s. 230). Vzhledem k aliteraci v německé verzi se zřejmě jedná o původní německý frazém a zdá se, že v češtině tehdy neexistoval žádný takový binominální ekvivalent, který by skýtal náznak vývoje k frazému. Překlad byl proveden doslova a oba příklady nejsou zcela totožné. Vzhledem k tomu, že v použitém kontextu hrají úlohu mince, nabízí se otázka, proč překladatel nezvolil adjektiva *berný* nebo *běžný*, která tehdy existovala;[19] jejich použití by bylo v kontextu vhodnější, překlad by nebyl tak těžkopádný:

[8vb–9ra] *Her en mag auch nicht in sichpette nichtis vorgeben ubir dreý schillinge der mynner muncze, dý do* ***genge vnd gebe*** *ist in dem gerichte*; [309v] *Nemóž nižádný člověk v nemocné posteli dáti přes tři šilinky menšieho rázu, jakož* ***jdú a dávající sú*** *v té rychtě bez dědicóv pochválenie.*
[22rb] *dem gerichte wetten acht schillýnge der cleynen muntze, dy yn dem wychpilde* ***genge vnd gebe*** *seýnt*; [327r] *rychtářovi osm šilink menšieho rázu, jenž v tom vikpildě* ***jdú a dávané jest****.*

Všem dosud uvedeným binominálním frazémům v německé verzi MPK odpovídaly v české verzi opět frazémy. Méně časté jsou příklady, kdy v německém textu byl pou-

17 Srov. https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=dostat%u010diti [22.01.2017]. Jediný doklad ve Vokabuláři webovém pochází právě z MPK.

18 Srov. http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige?term=redlich&index=lemmata [22.01.2017].

19 Srov. https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx?hw=dostat%u010diti [22.01.2017].

OPEN ACCESS

žit frazém a jeho ekvivalentem není v českém textu frazém, nýbrž pouze jeden výraz; např. frazém *gewalt adir gewere* je použit ve významu ‚disponovatelnost majetkem', český jednoslovný ekvivalent *držení* význam frazému obsahuje:

[40va] *se sollen se adir keýnes* ***in ere gewalt adir gewere*** *nemen;*
[349v] *aby oni žádného toho* ***v své držení*** *nevzeli.*

Podobně je tomu také u frazému *kraft und macht* ve významu ‚účinnost právního aktu', i když ekvivalent *před soudem* zcela neodpovídá německému originálu.

[13ra] *vnd dy gabe mit rechte gegeben were an der stat da ist* ***kraft vnd macht*** *hette vn[d] ist lantrecht vnd wýchpilde.*
[314v] *ten dar muož on dobře dovésti, že jest jemu to dáno, ktož to s právem učiniti měl a že se ten dar s právem stal* ***před soudem****. A to jest zemské právo i vikpildské právo.*

Vzhledem k tomu, že jsou nálezy těchto relací v německé a české verzi MPK zatím vzácné, neboť dosud nebylo analyzováno všech 19 českých překladů, je předčasné vyslovit jednoznačný závěr.

Všechny dosud představené frazémy vyskytující se v MPK a jejím českém překladu vykazují podle kontextu určitý stupeň sémantické transformace, přičemž řada z nich se dochovala až do současnosti.

3.2. BINOMINÁLNÍ NEIDIOMATICKÁ SPOJENÍ

Kromě uvedených spojení idiomatického charakteru se v Míšeňské právní knize vyskytují kombinace podobající se binomimálním právním idiomatickým spojením. Obsahují také výrazy stejného slovního druhu a sémanticky patří do nejrůznějších oblastí každodenního života. Tato spojení byla vytvořena podle rétorického principu „de variatio" (Habermann, 2001, s. 195n.). Charakteristickým rysem je však absence idiomaticity, spojení vznikala náhodně podle kontextu a jejich význam lze zjistit prostřednictvím významu jejich jednotlivých součástí. Co do četnosti se výskyt v MPK opakuje několikrát, ale není jisté, zda by se podařilo nalézt je i v jiných právních dokumentech. Tato spojení měla pragmatickou funkci, přispívala ke srozumitelnosti a jednoznačnému pochopení jednotlivých sdělení a pomáhala tím recipientům textu. Nezanedbatelným byl i fakt, že svou přítomností v právních textech jim propůjčovala jistou dávku důležitosti a důvěryhodnosti.

Mezi komponenty v těchto spojeních byly nalezeny dva základní typy sémantických vztahů — buď šlo o výrazy synonymní/tautologické, slova významově blízká nebo o slova významově různá, heteronyma, příp. antonyma, mezi nimiž však existovala určitá souvislost.

Slova synonymní nebo významově velmi blízká výrazně připomínají antické-rétorickou figuru hendiadyoin a signalizují variabilitu výrazů (Habermann, 2001, s. 198). Při srovnání německých a českých binominálů se synonymními komponenty byl v mnoha případech zjištěn doslovný převod obou komponentů do češtiny:

OPEN ACCESS

[10va] *dy geburt sollen se* ***ledigen vnd vreyen*** *noch pfaffen recht vnd nicht noch lantrecht vnd noch wýchpilde geboren.* [311r] *tehdy mají oni to urozenie* ***vyprostiti a svoboditi*** *počísti po kněžském právu ani po vikpidském právu.*

[24va] *Wirt her dorumb beclaýt, her mus dorumb* ***wetten vnd bussen***; [330r] *Bude-li on proto obžalován, musí proto* ***vetovati***[20] ***i polepšiti***.[21]

Poměrně časté jsou však případy, kdy se v německém textu vedle sebe objevují dva synonymní výrazy, ale v českém textu je použit pouze jeden ekvivalent. V češtině se již proto o binominální slovní spojení nejedná:

[59va] *Czwene wolffene hantschu vnd* ***eynen mýst hocken adir gabele***[22]; [376r] *Dvě vlněné rukavice a* ***jedny hnojné vidly***;

[71ra] ***der garbreter adir sudler*** *sal keyn vleyssch*; [392r] ***Garbreter*** *nemá nižádného masa*;

[30ra] *Wer* ***seyn lant adir acker*** *seet vnd hat besat*; [337r] *Ktož* ***svú zemi*** *sěje a oněl jest*;

[73va] *wenn her eynem* ***seyn gewant adir tuch*** *nicht redlich adir gar wider antwort*; [396r] *Když on jednomu jeho* ***sukna*** *řádně zase nevrátí*;

[73va] ***pholczychen adir polster czychen*** *mag her auch wol machen*; [396r] ***polštářové cíchy*** *móž také dobře dělati*;

[69va] *So gebe her seyne aws vart vnd vare* ***mit gelucke vnd mit heyle***; [389r] *Kdy on je pak vzdal jest, tehda dajž své výstěžné aneb východné a tiehni* ***s štěstím***.

[45vb] *So teylt man ym* ***mit geczogen adir blossen swerten*** *durch der hanthafften tat willen*; [357r] ***s vytrženými meči*** *křiknúti pro ten inhed horký účinek*.

Nabízí se otázka, proč se překladatel nesnažil napodobit i po formální stránce výchozí — německý — text. Je zcela možné, že nedokázal či snad z časových důvodů se nesnažil najít ekvivalent i pro druhý komponent v binominálu.

Vedle synonymních výrazů tvoří komponenty binominálních slovních spojení slova s výrazy různého významu, které lze při následujícím popisu rozdělit na podskupiny podle relací mezi těmito výrazy:

a) V německém textu vedle sebe stojí speciální a obecnější výraz (v tomto či v opačném pořadí), v českém překladu byl použit pouze jeden z nich:

[75vb] ***Der prenger adir eyne sewle*** *sal auch st=en das man vmb vnczucht dor off secze adir vmb eczliche schemliche sachen*; [389v] ***Jedna každá zlodějevá kláda*** *má ve všech městech státi na obecném svobodném tržišti.*[23]

[29va] *Kweme adir* ***das výe adir pffert*** *hen weg*; [336v] *Pakli ujde to* ***dobytče*** *preč*.

20 Vyskytuje se ve významu ‚zaplatit pokutu, dát zástavu'.

21 Ve významu ‚opravit, napravit, vynahradit, odškodnit, odčinit'.

22 Míněn je výraz Mistgabel ‚hnojné vidle'.

23 O hodnověrnosti překladu některých pasáží zde nebude pojednáno.

OPEN ACCESS

b) V komponentech jsou zastoupeny dvě složky jednoho celku, jde o tzv. narativní formuli, kdy dva výrazy, které nejsou ve vztahu ani synonymie ani antonymie vzbuzují dojem určitého množství.[24] V českém překladu byly použity ekvivalenty obou komponentů binominálu:

[82ra] *Orteýl sůllen se sýczende vinden obir iczlichen man, her sey* ***dewcz adir wendysch***; [403r] *Ortel mají oni sediec naleznúti na každého člověka, buď on* ***německý aneb slovanský*** *služebník*; [4ra] *Ist adir en* ***gerade oder hergewette*** *an erstorben, dy nemen das czu vor*. [303r] *Pakli jest* ***grod neb hervet*** *na někoho odumřel, ti to napřed vezmú*.

[4vb] *Auff múnche vnd off nunnen enkan weder noch lehen ersterben* ***noch hergewete noch gerade.*** [304r] *Žádný nemóž manského práva mieti, ktož jesti mnichem, ani na ty jisté ani na jeptišky nemóž ani manstvie* ***ani hervet ani grod*** *odumřieti*.

c) Oba výrazy jsou jak v německém textu, tak i v českém překladu antonyma, a to

— buď antonyma komplementární:
[4va] *getreyde gedroschen adir vngedroschen*; [303v] *obilé mlácené i nemlácené*; [4va] *sýlber geworcht adir nicht geworcht*; [303v] *střiebro dělané i nedělané*; [42ra] *lebende adir tot*; [351v] *živí nebo mrtví*;
— nebo antonyma polární:
[36rb] *So mus man ym antworten* ***neyn adir yo***; [344v] *tehda musie jemu odpoviedati* ***jest aneb nenie***;
— či antonyma konverzní:
[71rb] *Is mag eyn iczlich man* ***kawffen vnd vorkawffen***; [392r] *to móž jeden každý člověk* ***kúpiti i prodati***.

Frazémy antonymní jsou — jak vyplývá z příkladů — tvořeny mimo jiné i takovými lexémy, z nichž jeden je opatřen předponou *un-/vn-*: *das recht adir vnrecht*[25] [17vb] — *právo a neprávo* [320v]. Vzácně se tato předpona vyskytuje u obou komponent: *vnfuge vnd vngerichte* [26vb] — *nehoda a bezprávie* [332v]. V těchto případech se v podstatě jedná o intenzívnější vyjádření negativního pendantu (Burger — Linke, 1998, s. 749), v páru může navíc význam jednoho komponentu zesílit význam druhého, doplnit ho nebo vysvětlit (Matzinger-Pfister, 1972, s. 7). V češtině je buď použita záporka *ne-*, případně další prostředky slovotvorby stejného či podobného významu jako zmíněná německá předpona *un-/vn-*, např. předpona *bez-*.

Neidiomatická slovní spojení týkající se každodenního života tehdejší společnosti nebyla jen dvoučlenná, jelikož se v němčině často spojovaly tři výrazy, zatímco v českém překladu nebyl pokaždé uveden odpovídající počet ekvivalentů:

24 Srov. narativní spojení u Jesko (2006, s. 40).

25 Tento frazém označuje souhrn práv spjatých se soudnictvím, srov. DRW: http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/ [26.01.2017].

OPEN ACCESS

[28va] *Dorumme wenn erbet eýn herre adir ýemant von des kyndes halben* ***garten adir weyngarten adir bawmgarten****; Nebo proto potom dělá jeden pán aneb někto z toho dietěte strany* ***zahrady aneb vinice*** [335r];

[74vb] ***Suster adir schuberte***[26] *vnd alt busser sullen eyn banýr haben;* [395r] ***Ševci*** *a vetešníci mají také jeden prapořec mieti.*

[68va] *da sal* ***der gesworen adir gekoren Rat*** *sweren Gote vnd dem Reyche;* [387v] *tu má* ***volená ta rada*** *přisáhnúti bohu i říši.*

Na některých místech překlad německého binominálního spojení do češtiny nebyl správný, např.

[40vb] *Welcher Jude* ***czu walde adir czu holcze*** *czewt;* [350r] *Kterýž žid* ***na pole aneb na háje*** *tiehne*

Výrazy *wald* a *holz* byly synonyma s významem ‚les'; překladatel si patrně spletl výraz *wald* a *feld*.

Dvou- i vícesložková spojení — ať již šlo o idiomatické či neidiomatické kombinace — plnila v tehdejším jazyce práva důležitou funkci. Vedle funkce stylistické bylo možno díky jejich často přesně vymezenému obsahu sdělené skutečnosti chápat jednoznačně, a to např. i přes dialektální různorodost některých německých výrazů ať již z každodenního života, či z oblasti právní. Šlo proto o důležitý prostředek při vytváření abstraktních pojmů, které v právním jazyce raného středověku chyběly (Schmidt-Wiegand, 1984, s. 1387). Tyto „prestižní signály" zároveň dodávaly slovní zásobě v oblasti práva na důležitosti a důvěryhodnosti. V českém překladu MPK často chyběla slovní spojení složená ze synonym — ať již absolutních, či parciálních. Jako možné vysvětlení se nabízí, že překladatel nedokázal najít k německým, vedle sebe velmi blízko stojícím synonymním výrazům odpovídající ekvivalenty. Vysvětlení, že k tehdejšímu staročeskému jazyku práva slovní spojení skládající se ze synonym a jiných slov významově blízkých, jak tomu bylo v němčině obvyklé, nepatřila, se zdá být nepravděpodobné, proto bude třeba realizovat výzkum a na základě studia jazyka autochtonních českých právnických textů výskyt neidiomatických binominálních slovních spojení podrobněji popsat.

3.3 FORMÁLNÍ STRÁNKA BINOMINÁLNÍCH SPOJENÍ

Binominální slovní spojení v němčině v minulosti byla a jsou i v současné době zajímavá také po formální stránce — ať se pozornost týká již zmíněných použitých spojek či předložek nebo aliterace, případně rýmu.

V některých doložených slovních spojení se v německém textu MPK aliterace objevuje,[27] v češtině však nikoli:

26 Středoněmecký výraz pro ševce, srov. Grosse — Uhlig (2007, s. 87).

27 Ludwig Erich Schmitt se domníval, že dvojčlenná spojení, která se vyznačují aliterací, by mohla být původem německá (nikoli převzatá z latiny), aliterace patří podle jeho názoru k německému právnímu jazyku (srov. Schmitt 1936, s. 95).

OPEN ACCESS

[48vb] *Das ist vnd heysset* ***notczoge adir notnunft*** *der eyner Junckffrawen ýren maýtum benymmet wider yren willen vnd wyder yren danck.* [361r] *Toto jest a slove* ***podávenie***[28] ***a násilé****, kterýž jedné panie jejie panenstvie odejme proti jejie vuoli a bez jejie dieky.*

[40va] *se sollen se adir keýnes* ***in ere gewalt adir gewere*** *nemen*; [349v] *aby oni žádného toho* ***v své drženie*** *nevzeli*;

[30va] *stelit her is des tagis, is geet ým* ***czu hawt vnd czu hore***; [337v] *krade-li je ve dne, jde jemu* ***ku kóži a k vlasóm***.

Jen vzácně a zřejmě náhodou se u některých frazémů, které vykazují v němčině aliteraci, tento jev objevuje i ve staré češtině:

[5vb] *dy* ***in haws vnd in hoff*** *ist eýn dreytteil ane lehen gut*;[29] [305v] ***na domiech, na dvořiech*** *třetí diel kromě manstvie*.

V některých německých frazémech se nachází rým, v českém ekvivalentu tento většinou chybí:

[63rb] *vnd* ***rat noch tat*** *daran schuldig seý*; [380v] ***radú i skutkem*** *nevinen jest*.

[31rb] *alle meyn gewerb* ***getrewlich vnd redelich*** *wil halden*; [339r] *A chci své všechny skutky* ***věrně řádně*** *držeti*.

V překladu je rým zachován — podobně jako u aliterace — spíše náhodou a vzácně, výjimečně v obou pořadích komponent:

[48rb] *Wer mit hanthaffter tat begriffen wirt* ***mit deůbe adir mit rawbe***; [360v] *Který s jistým s horkým účinkem popaden bude* ***s krádežem aneb s lúpežem***;

[51rb] *Adir tut her das* ***ane rawbe vnd ane deůbe***; [364v] *On to učiní* ***na lúpeži aneb na krádeži***.

[47va] *Wer abir seýne* ***deůbe adir rawb*** *vndir eynem andern výndet*; [359v] *Ale kterýž při druhém* ***krádež aneb lúpež*** *nalezne*;

Zcela výjimečně se objevuje v německém textu aliterace spolu s rýmem, ale v českém překladu obojí chybí, což lze doložit třeba na příkladu binominálního frazému *an alle gedrank vnd getwank* ve významu ‚bez násilí a donucení':

[1rb] *Ich wil ewch aws den půchern das recht rechtlichen lawtern, das eýn iglicher eynveldiger man vornemen mag* ***an alle gedrank vnd getwank***. [300r] *I chci po starých knihách právo rychtovně zpraviti, že jemu každý jeden sprostný muož srozoměti* ***bez núze***[30] ***a bez přiekazy***.

28 Ve staré češtině výraz pro ‚znásilnění', případně ‚násilí'.

29 Tento frazém slouží k označení veškerého majetku.

30 Núze ve staré češtině ‚násilí, přinucení' (srov. Vokabulář webový viz http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx [28.01.2017]).

OPEN ACCESS

Jak aliterace, tak i rým — typické rysy německých binominálů — přispívaly k větší soudržnosti komponent (Schmidt-Wiegand, 1984, s. 1387), na níž se podílely také použité předložky či spojky, které jsou spojovacími prostředky mezi dvěma výrazy téhož slovního druhu. U většiny binominálů v MPK jsou to, jak již bylo uvedeno, většinou substantiva (*rat noch tat*, 63rb — *radú i skutkem*, 380v), adjektiva (*vrey vnd ledig*, 62rb — *svoboden a prázden*, 379r), případně adverbia (*mynner adir mer*, 69rb — *méně aneb viece*, 333r), méně častější jsou slovesa (*wetten vnd bussen*, 24va — *vetovati i polepšiti*, 330r).

Výzkum binominálních frazémů v Míšeňské právní knize ukázal, že pořadí komponent nebylo, jak se dalo předpokládat, vždy pevně fixováno. U některých idiomatických spojení se objevuje v celé právní knize jednotné pořadí jak v německém, tak i českém textu (*jar vnd tag*, např. 3rb, 7vb, 10ra — *rok a den*, např. 302r, 308r, 309r, 311r, 316r, 316v), u jiných je zachována jednota v německé verzi (*wandel vnd hollunge*,[31] např. 46va, 52va, 58va, 64va), avšak v české verzi panuje variabilita (*lepšenie aneb opravenie*, 382r; *opravenie i lepšenie*, 382r); u jiných se mění pořadí komponent i použité předložky v obou jazycích (*ane rawbe vnd ane dewbe*, 51rb — *na lúpeži aneb na krádeži*, 364v; *mit deůbe adir mit rawbe*, 48rb — *s krádežem aneb s lúpežem*, 360v).

Analýza rovněž potvrdila, že stabilita spojení komponent ve frazémech, jedno z kritérií pro určení frazému v současné době (Burger, 1977, s. 1), je v aplikaci na frazémy starších vývojových fází německého i českého jazyka doprovázena variabilitou, kterou lze chápat jako nutný doprovodný rys vývoje frazémů. Nejčastěji bývají v MPK spojeny složky binominálu v němčině kopulativní spojkou *vnd*, v češtině buď spojkou *a* nebo, a to častěji, spojkou *i* (*getrewlich vnd erlich*, 31va — *věrně a čestně*, 339r; *heymsuchunge vnd fredebruch*,[32] 26va — *vyběženie a míru rušenie*, 332r; *wandel vnd hollung*, 64va — *opravenie i lepšenie*, 382r; *arm vnd reich*, 68va — *chudému i bohatému*, 323r), poměrné častá je rovněž alternativní spojka *oder/adir*, jíž odpovídá v češtině *neb/aneb/nebo* (*eýne rinne adir eýne aýtczucht*, 24va *mezierka aneb hnisotečina*,[33] 330r). Vzácnější jsou vícečlenné spojky — negativní pendanty *weder — noch* (*wedir an bewtelwerg noch hantschuchwerg*, 73va — *ani na měšečniscství* [!] *ani na rukavičném dielu*, 396r), *noch — noch* (*noch tasschen noch bruchgůrtilwerg*, 73va — *ani tobolek ani hacných měšcóv*, 396r), záporná částice *nicht — noch* (*nicht dulden noch halden*, 61vb — *trpěti*, 378v) nebo *noch* v kombinaci se záporným zájmenem *kein* (*keyne seýche wasser noch vnflat*, 24va — *scánkóv ani nečistoty*, 330r), případně jen spojka *noch* před druhým komponentem (*krenken noch swechen*, 65vb — *mdlíti aneb [!] tupiti*, 383v; *erelos noch rechtlos*, 67vb — *cti prázden ani práva prázden*, 386v). V českém překladu se objevuje *aneb* jako ekvivalent k německé spojce *oder/adir* a také jako ekvivalent k vícečlenné spojce *weder — noch*, často se vyskytuje též spojka *ani*, případně *ani — ani*. Asyndeton, který byl nalezen jen ojediněle, byl už zmíněn, a to ve dvou českých slovních spojeních — *věrně řádně* (339r) odpovídajícím německému *getrewlich vnd redelich* (31rb) a *tu radu, účinek* (361v) jako ekvivalent k *rat vnd tat* (49rb).

Součástí slovních spojení jsou často i předložky, které se opakují buď před každým komponentem (*ane wandel vnd ane schaden*, 59rb — *bez pokuty i bez škody*, 375v; *bey tage*

31 Komponenty v českém významu ‚odškodnění a napravení' nebo ‚napravení a náhrada'.

32 Násilné loupežné vtrhnutí do příbytku, tomuto významu odpovídá i český ekvivalent.

33 Použito ve významu ‚stoka, koryto pro odvádění splašků'.

OPEN ACCESS

adir bey nachte, 74rb — *ve dne i v noci*, 396v; *vmb erbe vnd vmb eygen*, 32va — *o dědinu aneb o vlastnie*, 340v) nebo jsou uvedeny pouze před první složkou (*nicht von zollen noch mautten*, 69vb; *s životním věnováním aneb leipczuchtem*, 305v). Podobně je tomu, jak je patrno z předchozích ekvivalentů k výše charakterizovaným slovním spojením, i v českém překladu, pokud je ovšem v češtině jejich použití obvyklé (*mit munt vnd mit vyngere*, 13va — *ústy i prsty*, 315r; *mit worten noch mit werken*, 26ra — *ani slovem ani skutkem*, 332r). Spíše vzácná je situace, kdy byly u stejných komponent v různých pasážích textu použity podle kontextu různé předložky (*in jar vnd in tage*, 10ra; *bey Jare vnd tag*, 13va; *bey Jar vnd bey tag*, 16va) nebo kdy u každého komponentu stála jiná předložka (*an irem sichtum adir in erem suchbete*, 4ra — *na nemocné posteli*, 303r).

U mnohých německých dvojčlenných spojení docházelo v době středo- a raně novohornoněmecké k rozšíření počtu komponent, čímž vznikaly slovní řetězce, v němčině obvykle tříčlenné. V MPK k nim patří např. následující spojení: *wedir lehen noch erbe noch eygen*, 3vb — *ani manská dědina ani vlastnie*, 303r; *rechtelos vnd erbelos adir erenlos*, 50vb — *práva prázden*, 363v, a řada dalších. Opět se ukázalo, že při překladu do češtiny byly počty komponent zredukovány, což mohlo souviset — jak již bylo jednou uvedeno — s menšími kompetencemi překladatele, ale také s charakterem právnického jazyka, v němž existovala snaha o co nejpřesnější vyjádření a o maximální srozumitelnost, což mnohdy ztěžovaly rozmanité regionální výrazy. Řazení výrazů vedle sebe tak bylo jednou z možností, jak ke srozumitelnosti textu přispět.

4. ZÁVĚR

Míšeňská právní kniha je nepochybně mimořádně významným právním dokumentem, který umožňuje pohled na poměrně širokou škálu raně novohornoněmeckých frazémů, a vzhledem k existenci českého překladu nabízí také pohled na skutečnost, jak se překladatel s nelehkým úkolem překladu právního textu do češtiny, v níž dosud neexistovaly výrazy pro mnohé německé termíny městského, trestního či rodinného práva, vypořádal. Rozboru byly podrobeny jednak binominální frazémy, tedy slovní spojení, která prodělala sémantickou transformaci, a v době raně novohornoněmecké byla částečně idiomatická, jednak také binominální slovní spojení neidiomatická, která obsahovala buď slova významově identická či podobná nebo heteronyma či antonyma. Úkolem obou skupin výrazů bylo přispět k co nejlepšímu vysvětlení právní skutečnosti, aby nebyl důvod k nejasnostem a zbytečným soudním sporům. V období vzniku Míšeňské právní knihy i jejího překladu v prvních desetiletích 15. století se řada frazémů teprve konstituovala, což je patrné i na variabilitě forem, které jsou pro mnohé frazémy v Míšeňské právní knize charakteristické. Nabízí se otázka, kolik z právě představených binominálních slovních spojení především částečně idiomatických již existovalo v češtině předtím, než se objevil text Míšeňské právní knihy, a kolik z nich v češtině zdomácnělo v důsledku příchodu německého práva. Najít na tuto otázku odpověď nebude lehké.

Budoucí analýzy bude možné zaměřit jednak na rozbor dalších ustálených slovních spojení v Míšeňské právní knize, jakými jsou frazeologické termíny, verbální a větné frazémy a verbonominální konstrukce, jednak na chronologický vývoj těchto

OPEN ACCESS

frazémů v každém z 19 dochovaných rukopisů českého překladu tohoto právního dokumentu. Bylo by rovněž zapotřebí konfrontovat — podobně jako u binominálů — výskyt těchto typů frazémů v Míšeňské právní knize s frazémy v českých autochtonních právnických textech a zjistit, do jaké míry frazémy německého původu ovlivnily podobu frazémů ve staré češtině. Důležitým a nanejvýš potřebným úkolem v oblasti diachronní lexikografie by pak mělo být sestavení slovníku staročeských frazémů.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Státní oblastní archiv Litoměřice, Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřic, sign. IV A 1 — Míšeňská právní kniha (rkp. L1).

Praha, Parlamentní knihovna — Míšeňská právní kniha (rkp. P), dříve přístupný online v elektronické verzi na adrese http://www.psp.cz/kps/knih/prawa/prawa.htm [15.09.2010].

EDICE PRAMENŮ

KVJ = Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430–1492, 1528. K vydání připravili Libuše Spáčilová a Vladimír Spáčil. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2004.

MPK = Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice. K vydání připravili Vladimír Spáčil a Libuše Spáčilová. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010.

LITERATURA

Bauer, G. (1991): Synonyme Zwillingsformeln mit *und* und *oder* bei Johannes Geiler von Kaysersberg. In: W. Fritsch-Rössler (eds.), *Uf der mâze pfat. Festschrift für Werner Hoffmann zum 60. Geburtstag*. Göppingen: Kümmerle Verlag, s. 351–371.

Besch, W. (1964): Zweigliedriger Ausdruck in der deutschen Prosa des 15. Jahrhunderts. *Neuphilologische Mitteilungen*, 65, s. 200–221.

Burger, H. — Buhofer, A. — Sialm, A. (1982, eds.): *Handbuch der Phraseologie*. Berlin — New York: De Gruyter.

Burger, H. — Linke, A. (1998): Historische Phraseologie. In: W. Besch — A. Betten — O. Reichmann — S. Sonderegger (eds.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*. 1. Teilband. Berlin — New York: De Gruyter, s. 743–755.

Burger, H. (1977): Probleme einer historischen Phraseologie des Deutschen. *PBB* (T), 99, 1977, s. 1–24.

Burger, H. (1998): *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Čermák, F. (2007): *Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum.

Dilcher, G. (1961): *Paarformeln in der Rechtssprache des frühen Mittelalters*. Frankfurt am Main: s. n.

DRSR = *Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (1992). Bd. XI. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová, J. (2002, eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Filatkina, N. (2009): Und es duencket einem noch/wann man euch ansiehet / daß ihr Sand in den Augen habt. Phraseologismen in ausgewählten historischen Grammatiken des Deutschen. In: C. Földes (ed.), *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 15–31.

Fleischer, W. (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Gottwald, J. (2009): Formelhaftigkeit in städtischen Schrifttum: Nürnberger Fastnachtspiele des 15. und 16. Jahrhunderts. Eine Projektdarstellung. In: A. Moshövel — L. Spáčilová (eds.), *Historische Stadtsprachenforschung: Vielfalt und Flexibilität*. Wien: Praesens, s. 11–43.

Grosse, R. — Uhlig, B. (2007): Spätmittelalerliche Rechtsbücher im Ostmitteldeutschen. In: L. Czajkowski (ed.): *Ostmitteldeutsche Schreibsprachen im Spätmittelalter*. Berlin: De Gruyter, s. 73–92.

Habermann, M. (2001): *Deutsche Fachtexte der frühen Neuzeit*. Berlin — New York: De Gruyter.

Hanauska, M. (2009): Formelhaftigkeit in städtischen Schrifttum: die Kölner Stadtchroniken. In: A. Moshövel — L. Spáčilová (eds.), *Historische Stadtsprachenforschung: Vielfalt und Flexibilität*. Wien: Praesens, s. 47–65.

Hartweg, F. — Wegera, K.-P. (1989): *Frühneuhochdeutsch*. Tübingen: Niemeyer.

Jesko, F. (2006): *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Köbler, G. ([3]2005): *Zielwörterbuch europäischer Rechtsgeschichte*. Gießen-Lahn: Arbeiten zur Rechts- und Sprachwissenschaft Verlag.

Korhonen, J. (1990): Zu Verbphrasemen in Zeitungstexten des frühen 17. Jahrhunderts. In: A. Betten (ed.), *Neuere Forschungen zur historischen Syntax des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer, s. 253–267.

Linke, A. — Burger, H. (1998): Historische Phraseologie. In: W. Besch — A. Betten — O. Reichmann — S. Sonderegger (eds.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*. Sv. 2.3. Berlin — New York: De Gruyter, s. 743–755.

Matzinger-Pfister, R. (1972): *Paarformeln, Synonymik und zweisprachiges Wortpaar. Zur mehrgliedrigen Ausdrucksweise der mittelalterlichen Urkundensprache*. Zürich: Juris Verlag.

Michálek, E. (1965): O ustálených spojeních ve staročeských právních památkách. *Právněhistorické studie*, II, s. 85–93.

Michálek, E. (1969): Ustálená slovní spojení v Staročeském slovníku. *Listy filologické*, 92, 1969, s. 319–331.

Munske, H. H. (1993): Wie entstehen Phraseologismen. In: K. J. Mattheier — K.-P. Wegera — J. Macha — H.-J. Solms (eds.), *Vielfalt des Deutschen. Festschrift für Werner Besch*. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 481–517.

Oppitz, U.-D. (1992): *Deutsche Rechtsbücher*. Sv. 2. Köln — Wien: Böhlau.

Schmidt-Wiegand, R. (1977): Eid und Gelöbnis, Formel und Formular im mittelalterlichen Recht. In: P. Classen (ed.), *Recht und Schrift im Mittelalter*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, s. 55–90.

Schmidt-Wiegand, R. (1984): Paarformeln. In: A. Erler — E. Kaufmann (eds.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Sv. 3. Berlin: E. Schmidt, sl. 1387–1399.

Schmidt-Wiegand, R. (2002) = *Deutsche Rechtsregeln und Rechtssprichwörter. Ein Lexikon*. Herausgegeben von Ruth Schmidt-Wiegand unter Mitarbeit von Ulrike Schowe. München: C. H. Beck 2002.

Schmitt, L. E. (1936): *Die deutsche Urkundensprache in der Kanzlei Kaiser Karls IV. (1346–1378)*. Halle/Saale: Niemeyer.

Spáčilová, L. (1997): Zwei- und mehrgliedrige Ausdrücke in den Olmützer Testamenten. Ein Beitrag zur Geschichte des Frühneuhochdeutschen in Olmütz. *Acta*

OPEN ACCESS

Universitatis Carolinae, Philologica 2/1997, Germanistica Pragensia, XIV, s. 131–140.

Spáčilová, L. (2003): Phraseologismen im Olmützer Kodex Wenzels von Iglau aus den Jahren 1430–1492. In: J. Korčáková — J. Beyer (eds.), *Königgrätzer Linguistik- und Literaturtage*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 48–59.

Spáčilová, L. (2004): Ausgewählte Phraseologismen in den Textsorten Testament und Ehevertrag im Olmützer Kodex Wenzels von Iglau aus den Jahren 1430–1492. In: M. Nekula — S. Höhne (eds.), *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien — Slowakei 2003*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2004, s. 7–23.

Stěpanova, L. (2004): *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

INTERNETOVÉ ZDROJE

DRW = Deutsches Rechtswörterbuch: http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/ [22.01.2017].

Vokabulář webový: http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx [28.01.2017]

Libuše Spáčilová | Katedra germanistiky, FF UP | Křížkovského 10, 779 00 Olomouc
libuse.spacilova@upol.cz